

klimaatSlim
boeren
op veen

Samen in gesprek over de EVALUATIE

**Terugkoppeling
bijeenkomst 11 maart 2020**

Klimaatlim Boeren op veen – de pilot in het kort

Klimaatlim Boeren op Veen (KsBoV) is een pilotproject van 2 agrarische collectieven (Rijn en Gouwe Wiericke- RGW en Rijn, Vecht en Venen – RVV) en HDSR. Met het pilotproject willen partijen op tenminste 800 ha bodemdaling remmende maatregelen realiseren, 3-5 polderprocessen ondersteunen en onderzoek laten uitvoeren naar het effect van de maatregelen op broeikasgassen en biodiversiteit.

Samen willen partijen leren hoe kan worden bijgedragen aan de klimaatdoelen voor 'landbouw en landgebruik' en hoe de bodemdaling kan worden geremd met behoud van de agrarische bedrijfsvoering.

De pilot geeft invulling aan de klimaatdoelstellingen en het Ministerie van LNV draagt (via de klimaatgelden 2018) bij aan de financiering van het project. De regie op de klimaatdoelen en op de besteding van de bijbehorende middelen is in handen van de provincies. HDSR heeft de kassiersrol voor dit pilotproject. De agrarische collectieven trekken de gebiedsprocessen, ondersteund door het waterschap. De pilot is eind 2018 gestart. In 2019 zijn AGV/Waternet en LTO aangehaakt bij het project.

Het project "Klimaatlim boeren op Veen" kent 3 pilot-aspecten:

- Gebiedsprocessen / Governance
- Financiering
- Effect van maatregelen op bodemdaling en CO2

Evaluatie eind 2019

Eind 2019 is het pilotproject Klimaatlim Boeren op Veen geëvalueerd. De initiatiefnemers en de leden van de stuurgroep en de kerngroep zijn geïnterviewd door Welmoed Visser. Hoe ver staat het project nu? Welke doelen hebben we al gehaald? Welke zaken moeten we verder uitwerken? Werkt de projectorganisatie? Moeten we tussentijds bijstellen? Waar lopen we tegenaan? Welke lessen kunnen we leren? Hoe kunnen we het project verder brengen? Maar ook ...Zitten hiervoor de juiste mensen aan tafel?

Samen lessen leren

Op 11 maart 2020 is de evaluatie van het pilotproject Klimaatlim Boeren op Veen besproken met de zowel de stuurgroep als het kernteam van het project. Eén van de doelen van de pilot is "leren door te doen".

KsBoV had ook provincie Utrecht en provincie Zuid Holland – die de regie hebben op de klimaatdoelen - uitgenodigd voor de bijeenkomst. Gewoon omdat we de "geleerde lessen" graag willen doorgeven en gebruiken voor een eventuele opschaling. Maar ook omdat KsBoV de samenwerking met provincies zoekt. Samen kunnen we het project verder brengen!

Na een korte toelichting van Welmoed Visser op de conclusies van de evaluatie en de aanbevelingen gingen we samen in gesprek.

De rapportage van de evaluatie is te vinden op de website van KsBoV: www.klimaatlimboerenopveen.nl.

Wie gingen samen in gesprek?

Stuurgroep KsBoV:

Aad Straathof (LTO),
Bert de Groot (HDSR) ,
Arjan van Rijn (AGV/Waternet)
Henk Jan Soede (RVV),
Kees Vroege (RGW)

Kernteam KsBoV

Mieke Vergeer (RGW)
Peter Giezeman (RGW)
José van Miltenburg (RVV)
Peter Ruitenburg (RVV)
Edwin ter Hennepe (AGV/Waternet)
Marjan Holtman (HDSR- Bodemdaling Veenweide)
(helaas afwezig: Harold Vlooswijk (RGW))

Op uitnodiging:

Rob Ligtenberg (provincie Zuid Holland)
Carla Bisseling (provincie Utrecht)
Welmoed Visser , Welmoed Visser Adviseert – uitvoerder evaluatie
Marieke Leentvaar, Waaloord Advies (facilitator bijeenkomst/interim projectcoördinator)
Arjanne Mulder (HDSR- Bodemdaling Veenweide) - verslag

Algemene indruk KsBoV

- Goed project → bedoeld om kennis op te doen voor vervolg
 # Rob Ligtenberg - "ga zo door dit is de goede weg"
- Er is veel energie in het gebied!
- Boeren zijn gemotiveerd – perspectief voor volgende generatie!
- Waterschap faciliteert
- *# Arjan van Rijn "Partijen zitten bij elkaar en dat is belangrijk"*
- Financiële regelingen zijn wel ingewikkeld....
- Laten we gebruik maken van "geleerde lessen".

9 aanbevelingen van KsBoV

(in willekeurige volgorde...)

1. Leer van de huidige projecten
2. Verbind de verschillende opgaven
3. Energie uit het gebied is de basis!!
Hoe gaan we deze energie benutten, vasthouden en opwekken?
4. Actief kennisdelen en bewustwording stimuleren
met als doel → een olievlekwerking
5. Kennisontwikkeling
Welk effect hebben maatregelen op waterbeheer?
6. Netwerk: benut de kennis van KsBoV voor opschaling.
Word samen sterk!
(Regiodeal, IBP, congressen, VIC. etc.)
7. Werk als 1 overheid!
Werk (strategisch) samen - Creëer breed draagvlak - Benut elkaars kwaliteiten
8. Help de collectieven om verder te professionaliseren
9. Regel een Structurele oplossing rondom financiering ((middel)lange termijn)

Met dit overzicht hebben de aanwezigen een top 3 aangegeven.
Daarover zijn we – naast de regels over financiering - in gesprek geraakt:

Kennis – leer van de huidige pilotprojecten

Laten we regelmatig kennis delen- niet alleen op instituut of overheid niveau – maar ook richting en tussen de boeren/ondernemers en ook tussen de waterschappen.

 # Carla Bisseling : "Zoals ik het zie is de kennis en kunde die opgedaan wordt binnen KsBoV heel erg waardevol om van te leren en ook om in te zetten binnen de nog op te starten gebiedsontwikkelingen. Daar ben ik zeker enthousiast over."

Welke kennis?

- Kennis uit het landelijke broeikasgassen onderzoek
- Kennis over de relatie tussen maatregelen en biodiversiteit
- Kennis en ervaringen die worden opgedaan in de projecten
- Draaiboek polderprocessen

De collectieven hebben een draaiboek gemaakt. Hierin is beschreven wat er precies nodig is om tot een uitvoeringsplan te komen. Het draaiboek is geen afgerond document. Het wordt up-to-date gehouden en zal worden bijgesteld als dat nodig is. Het draaiboek zal breed worden gedeeld.

Verbind de verschillende opgaven

Het is goed om doelen te combineren. Het project in Meijepolder-Laag is een goed voorbeeld. Daar wordt én waterinfiltratie aangelegd én bruggen verwijderd én natuurvriendelijke oevers aangelegd. Het is heel belangrijk dat dergelijke maatregelen polder breed worden uitgevoerd. Dat voorkomt versnippering van het waterbeheer.

Gevaar is wel dat als er meer doelen gecombineerd (bv stikstofreductie) worden de processen mogelijk langer gaan duren. Nu zijn het korte processen en die lopen goed.

Energie uit het gebied is de basis

De collectieven zijn sterk in draagvlak regelen in het gebied. Maar ze hebben wel hulp en advies nodig. Breng de collectieven in positie om hun leidende rol te houden.

 # Arjan van Rijn: Blij met het draagvlak van de boeren.

De energie dreigt te verdwijnen door de onduidelijkheid over de financiering. Voor de korte termijn wordt een ad-hoc oplossing gezocht. Voor de lange termijn, met het oog op uitrol, gaan de overheden werken aan structurele oplossingen.

Regels financiering

KsBoV is een pilot. Een pilot is “nieuw” - er worden nieuwe wegen verkend. Deze nieuwe wegen passen vaak niet in de oude regels. Bestaande (financiële) regels sluiten dan ook niet goed aan

Collectief:

De collectieven zetten zich in voor het polderproces zodat er voldoende boeren meedoen. Daar zijn ze goed in! Maar de collectieven zijn geen fiscalisten... De regels van POP zijn ingewikkeld”. De verwachting was dat de regels bij KlimaatSlim boeren makkelijker zouden zijn. Om meer projecten te kunnen ondersteunen met KsBoV geld is ervoor gekozen om ook POP3-subsidie aan te vragen en de BTW buiten de aanvraag POP3 te houden (boeren kunnen namelijk zelf de BTW terugvragen). BTW en voorfinanciering bij de POP blijven echter aandachtspunten. Ook omdat de POP3 in Zuid-Holland een “over programmering-pot” betreft. Stel dat er toch onvoldoende middelen in deze pot zitten...de risico's zijn (te) groot voor de deelnemers. Deze willen we graag afdekken. Het duurt zo lang voordat er duidelijkheid is.

Bert de Groot:

Tot nu toe heeft KsBoV binnen de eigen club gezocht naar een oplossing voor de voorfinanciering. Als kassier is HDSR ook in gesprek met de Rabobank en de Waterschapsbank. *# Bert de Groot: "Laten we samen ook extern gaan zoeken om te komen tot een structurele oplossing".*

Conclusie:

- Voor de lopende projecten nu wordt een ad-hoc oplossing gezocht.
 # Marjan Holtman: "Door het pilotkarakter moeten we de grenzen opzoeken van bestaande kaders, regels en verordeningen. Dit vraagt creativiteit, maar ook steun van de samenwerkende overheden."
- We zoeken samen naar een structurele oplossing voor de financiering!
 # Carla Bisseling "geef aan tegen welke randvoorwaarden KsBoV aanloopt bij bestaande financieringsregelingen. Laten we dit aspect als provincie agenderen op de agenda van de Regiegroep Veenweide". Provincie wil leren van de ervaringen van KsBoV en zich inzetten om het algemeen beschikbaar komen van de klimaatgelden in gebiedsprocessen – bedoeld voor verdere uitrol (zowel proces als maatregelen) – te vereenvoudigen”.
- Misschien een fiscalist betrekken bij de projectorganisatie.

Hoe nu verder....?

1. Lopende projecten uitvoeren

Het is prioriteit 1 om de pilotprojecten Vlist, Meijepolder Laag en De Tol uit te voeren!

En misschien nog wel 2 polderprocessen op te starten...

Marieke Leentvaar (Waaloord) is de interim projectcoördinator en pakt zaken verder op.

 # Bert De Groot: "De problemen die we tegenkomen proberen we (zij het ad-hoc) op te lossen. We maken ons sterk voor een structurele oplossing. Laat zien dat deze aanpak werkt!"

2. Samen verder bouwen aan KsBoV

Bert de Groot nodigt de provincies uit om zitting te nemen in de stuurgroep KsBoV. Deze uitnodiging wordt aangenomen door provincie Utrecht - Carla Bisseling.

 # Rob Ligtenberg: "Ik denk dat we moeten samen werken- niet alleen in KsBoV"

3. Doorgaan met monitoren en leren in de projecten → geleerde lessen delen!

- ✓ Geleerde lessen delen met de deelnemers, kennisinstututen etc.
- ✓ Geleerde lessen delen met de provincies.
- ✓ Memo opstellen m.b.t. knelpunten rondom de financiering.
- ✓ De provincie wil zich inzetten om het algemeen beschikbaar komen van klimaatmiddelen te vereenvoudigen. De memo met financieringsaspecten waar KsBoV tegen aanloopt wil provincie agenderen op de Regietafel Veenweide.
- ✓ Henk Jan Soede (lid stuurgroep KsBoV - RVV) is gevraagd namens BoerenNatuur zitting te nemen aan de Regietafel Veenweide.

4. Nu al opschalen...?

Dit besluiten we op een later moment

 # Aad Straathof "Deze aanpak werkt vast ook buiten de veengebieden."

Acties korte termijn

Actie	Toelichting/ aandachtspunten	Wie		Type actie
		Trekker	Betrokkenen	
Memo opstellen m.b.t. de financierings- knelpunten waar KsBoV tegenaan loopt	<ul style="list-style-type: none"> • Voorfinanciering (lening en bankgarantie) • Teruggave BTW in relatie tot fiscale voorwaarden • Openstellingsbesluiten en subsidievoorwaarden • Deze aspecten zo te vertalen in een memo zodat de aspecten project overstijgend en dus in algemene zin kunnen worden geagendeerd door provincie op de Regietafel Veenweide 	Kassier KsBoV (HDSR)	Kernteam Stuurgroep Provincies	<ul style="list-style-type: none"> Memo schrijven Bespreken met kernteam Bespreken met stuurgroep Bespreken en doorgeven aan provincies
Organisatie pilot KsBoV	<ul style="list-style-type: none"> • Marieke Leentvaar is interim projectcoördinator • Provincie Utrecht – Carla Bisseling - wordt lid van de stuurgroep KsBoV • Kernteam komt met een voorstel voor nieuwe organisatievormen en samenstellingen 			
Memo agenderen op Regietafel Veenweide	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie wil leren van de ervaringen van KsBoV en zich inzetten om het algemeen beschikbaar komen van de klimaatgelden in gebiedsprocessen – bedoeld voor verdere uitrol (zowel proces als maatregelen) – te vereenvoudigen. • Provincie wil de memo van KsBoV agenderen op de Regietafel Veenweide 	Provincie Utrecht	Provincie U Provincie ZH	Memo m.b.t. algemene financieringsknelpunten (geleerd bij KsBoV) agenderen bij de regietafel Veenweide
Gesprek organiseren tussen overheden m.b.t. opschaling en samenwerking in gebiedsprocessen	<ul style="list-style-type: none"> • Welke rol pakt elke overheid? → ieder zet zich in vanuit zijn eigen rol/postitie. • De ervaringen van KsBoV leveren input voor de afspraken die gemaakt worden bij de Regietafel Veenweide en bijvoorbeeld bij de procesaanpak Regionale Veenweide Strategie waarbij provincie Utrecht wil samenwerken met de Utrechtse waterschappen. • Beschikbaar komen en inzet van de impuls gelden • NB: benut de ervaring van het collectief bij het inzetten van geld van het rijk 	Provincie Utrecht	AGV HDSR Provincie U Provincie ZH	Organiseren van gesprek